

## Nieuw Italiaans orgel voor oude muziek

Het ensemble Castello Consort specialiseert zich in muziek uit de zestiende en zeventiende eeuw. Muziek werd in die tijd met grote kerkorgels uitgevoerd, die niet zomaar mee te nemen zijn naar concerten. Daarom heeft het ensemble Orgelmakerij Reil uit Heerde de opdracht gegeven tot de bouw van een nieuw, verplaatsbaar orgel, naar historisch Italiaans voorbeeld.

Om het orgel mee te nemen worden de langste pijpen impelweg losgekoppeld. Vervolgens past het orgel (in twee delen) in iedere bestelbus. Het wordt nadrukkelijk géén kistorgel - dit zijn de bekende 'kisten' die tijdens veel concerten op het podium te vinden zijn. Het kistorgel is immers een twintigste-eeuwse uitvinding, met een bijpassend hedendaags klankideaal.

De wens voor dit nieuwe instrument ontstond bij de musici toen zij steeds vaker met originele (historische) kerkorgels speelden, onder andere tijdens concerten in Italië. De klank van open, metalen orgelpijpen - een Principale- of Prestantregister - geeft een bijzondere extra warmte aan een ensemble. Bovendien draagt het geluid van een kerkorgel verder, waardoor de balans met andere musici mooier is. Het nieuwe orgel krijgt de klank van een historisch kerkorgel, en heeft bovendien een aantal unieke eigenschappen die vandaag de dag niet (meer) op andere orgels in Nederland te vinden zijn.

### Een Italiaanse klank

De basis van het orgel wordt een karakteristieke Principale-klank, zoals die in ieder historisch Italiaans orgel te vinden is. Deze klank kenmerkt zich door veel boventonen en draagkracht. Italiaanse orgels lenen zich daardoor uitstekend voor samenspel met andere (historische) instrumenten en zangstemmen. Naast deze basisklank komen er nog zes andere registers in het orgel: een 'Ripieno' tot 1', een 'Voce Umana' en een 'Regaal'. Hiermee is het niet alleen geschikt voor een begeleidende rol, maar volstaat het ook als volwaardig solistisch instrument.

### Middentoonstemming

Kenmerkend voor orgels uit de zestiende en zeventiende eeuw is dat zij, indien gestemd, heel zuiver klinken. Tegenwoordig worden piano's en orgels meestal gelijkzwevend gestemd: natuurkundige onzuiverheden worden gelijkmatig verdeeld over twaalf tonen per octaaf. Vroeger werden orgels juist zo zuiver mogelijk gestemd, met ongelijke afstanden tussen noten. Het grote voordeel hiervan is dat alle akkoorden zuiver klinken, het nadeel is dat enkele toonsoorten te vals zijn om te gebruiken. Dit probleem wordt in het nieuwe orgel opgelost door dubbele zwarte toetsen te gebruiken: voor Dis/Es en Gis/As zijn er nu twee verschillende toetsen, terwijl dit tegenwoordig altijd één toets is. Zo kan in vrijwel iedere toonsoort gespeeld worden, met de voordelen van een zuivere middentoonstemming.

### Zonder elektriciteit

In de zestiende en zeventiende eeuw was er nog geen elektriciteit. Orgels werden van wind voorzien door met de hand bediende balgen. Tegenwoordig zijn deze balgen bijna altijd vervangen door een elektrische windmotor. Wél zo praktisch, maar het verandert ook de klank. Het nieuwe orgel krijgt daarom balgen, waarmee het door een calcant ('orgeltrapper') van wind voorzien kan worden. Voor repetities komt er een aparte motor - er is immers niet altijd iemand beschikbaar om dit te doen.

### Verplaatsbaar

Een belangrijke eis van het Castello Consort was dat het instrument eenvoudig verplaatsbaar zou zijn, zodat het meegenomen kan worden naar iedere concertlocatie. Maar dan wel zonder alle compromissen van kistorgels. Ook hier bleek het kijken naar historische instrumenten de oplossing: deze stonden in een hogere stemming (vaak een halve toon hoger dan moderne instrumenten) en hadden een zogenaamd 'kort octaaf'. In een kort octaaf zijn enkele van de allerlaagste basnoten (Cis, Es, Fis en Gis) weggelaten, omdat deze toch nooit gebruikt worden. Dit bespaart veel grote orgelpijpen, en dus gewicht. Orgelmakerij Reil heeft met deze eigenschappen een prachtig ontwerp gemaakt, en verwacht het eind 2019 op te leveren.

Het project is mogelijk gemaakt door diverse fondsen en donateurs, welke u op de website kunt vinden.

### Meer informatie

Het Castello Consort heeft speciaal voor dit project een projectwebsite gemaakt: [orgel.castelloconsort.com](http://orgel.castelloconsort.com). Bovendien zijn ze te vinden op vrijwel alle sociale media, waar ze u actief in het bouwproces meenemen.